

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОЛІПШЕННЯ ФІНАНСОВОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ

Охарактеризовано склад та характерні особливості фінансових послуг, що надаються комерційними банками. Проаналізовано стан ринку банківських послуг. Обґрунтовано необхідність розвитку кооперативних фінансових установ з метою удосконалення фінансового обслуговування сільськогосподарських товаровиробників. Рекомендовано створення системи комплексного фінансового обслуговування у кооперативних фінансових установах.

Постановка проблеми

Фінансова діяльність сільськогосподарських підприємств є однією з складових їх господарської діяльності. Вона забезпечує фінансовим капіталом інвестиційну та операційну діяльність підприємства. Таким чином, успішне господарювання залежить від якісного фінансового менеджменту підприємства, що базується на кваліфікованих, оперативних та виважених фінансових рішеннях.

Основою якісного фінансового менеджменту є оптимальне поєднання внутрішнього потенціалу підприємства та зовнішніх пропозицій щодо додаткового залучення капіталу та загального фінансового обслуговування. Водночас зовнішнє фінансове обслуговування здійснюється рядом фінансових установ і охоплює широкий спектр фінансових послуг, різних за обсягом, сферою спрямування та, звісно, вартістю. Рациональне використання пропозицій фінансового ринку дає змогу забезпечити оперативність та високу якість фінансового менеджменту сільськогосподарських товаровиробників, що й зумовило необхідність проведення даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання

Проблеми фінансового обслуговування сільськогосподарських підприємств досліджують М. Дем'яненко, В. Алексійчук, О. Гудзь та ін. Вирішення фінансових проблем аграріїв шляхом розвитку кредитної кооперації відображено у роботах М. Маліка, В. Зіновчука, В. Гончаренка та ін. Водночас питання комплексного фінансового обслуговування сільськогосподарських підприємств є недостатньо дослідженим. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних положень і розробка практичних рекомендацій застосування комплексного

© Л.В. Недільська

* Науковий керівник – д.е.н., професор Л.Ц. Масловська

фінансового обслуговування сільськогосподарських підприємств у фінансових установах кооперативного типу.

Об'єкт та методика дослідження

Об'єктом дослідження є фінансове обслуговування сільськогосподарських підприємств у фінансових установах. Методологічним інструментарієм дослідження є системний метод пізнання економічних явищ і процесів у ринкових умовах. При визначенні видів фінансових послуг та їх адаптації до умов функціонування кооперативних фінансових установ використано абстрактно-логічний метод та порівняльний аналіз.

Результати дослідження

Низька кваліфікація управлінського персоналу сільськогосподарських підприємств та недостатня поінформованість негативно впливають на формування ефективного механізму управління їх фінансовими ресурсами. Вихід із цієї ситуації вбачається у делегуванні процесів управління фінансовими ресурсами та адміністрування інших фінансово-облікових процесів спеціалізованим фінансовим установам.

Операції з обслуговування руху фінансових ресурсів називають фінансовими послугами. Фінансові послуги є невід'ємним елементом обслуговування товарного ринку та сприяння розвитку економіки. На ринку фінансових послуг України успішно функціонує та розвивається ряд фінансових установ, що спеціалізуються на одному чи декількох видах фінансових послуг (табл. 1), однак основними операторами цього ринку справедливо вважаються комерційні банки.

Таблиця 1. Інформація щодо кількості фінансових компаній в Україні, які мають право надавати та надають фінансові послуги

Вид фінансової послуги	Кількість фінансових компаній			
	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.
Залучення фінансових активів юридичних осіб із зобов'язанням щодо наступного їх повернення	55	71	96	9
Надання позик	31	27	32	31
Надання порук (поручительств)	32	31	36	42
Надання гарантій	30	30	34	40
Надання фінансових кредитів за рахунок власних коштів	24	28	35	42
Факторинг	25	29	39	47
Фінансовий лізинг	24	25	27	33
Переказ грошових коштів	1	1	4	9
Діяльність з обміну валют	1	1	1	3
Обслуговування дорожніх чеків	–	–	2	2
Обслуговування платіжних карток	–	–	1	3
Інші форми здійснення розрахунків	–	–	1	1
Кліринг	–	–	–	1

Джерело: дані Державної комісії з регулювання ринку фінансових послуг [6].

Сільськогосподарські підприємства поряд з іншими суб'єктами господарювання в межах потреби і можливостей також мають змогу звертатися до комерційних банків чи інших фінансових установ з питаннями фінансового обслуговування. Зважаючи на те, що у Житомирській області, як і в більшості інших областей України, не функціонує жодної фінансової компанії, крім кредитних спілок, які надавали б фінансові послуги сільськогосподарським підприємствам, варто зупинитися на детальному дослідженні саме банківських послуг.

Вітчизняні комерційні банки активно освоюють сферу банківських послуг. Так, поряд з традиційними активними та пасивними банківськими операціями, комерційні банки надають послуги, які пов'язані з максимальним задоволенням індивідуальних потреб своїх клієнтів. Їх можна класифікувати наступним чином (рис. 1.):

Рис. 1. Класифікація банківських послуг

Джерело: власні дослідження.

Нині широко надаються та якісно розвиваються розрахунково-касові послуги, довірчі, консультаційні, брокерські (послуги щодо купівлі й продажу цінних паперів), фінансово-супроводжувальні послуги при інвестиційних операціях клієнтів, послуги з реструктуризації бізнесу шляхом злиття і поглинань (консалтингова діяльність по визначенню оптимального варіанту реструктуризації бізнесу, залучення фінансових ресурсів, акумулювання на ринку великих пакетів акцій за замовленням клієнта, продаж великих пакетів,

реструктуризація окремої компанії й продаж її частин, розробка та здійснення ефективного захисту клієнта від ризику поглинання) та ін.

Для корпоративних клієнтів, у тому числі і для сільськогосподарських підприємств, українські банки пропонують максимально повний спектр послуг розрахунково-касового обслуговування. Крім традиційних — ведення поточних рахунків, здійснення платежів, інкасації торгової виручки – пропонуються і принципово нові, унікальні для українського ринку послуги: структурований файл, послуги для системних клієнтів, банк-телефойс, банк-пейджер, виписки по e-mail та багато інших послуг, що роблять фінансові операції більш ефективними й оперативними.

У доповнення до розрахунково-касового обслуговування, багато банків пропонують такі послуги, як інкасація виручки, HomeBanking, Інтернет-банкінг, система Portmone, управління рахунком за допомогою системи «Клієнт банк» тощо. Деякі банки пропонують таку послугу, як структурований файл, коли прийом і передача кожного платіжного документа оформляється окремим платіжним документом з будь-якого місця прийому платежів у системі банку зі структурованим призначенням платежу. Це полегшує обробку великої кількості платіжних документів і дає можливість на більш високому рівні проводити автоматичну обробку документів із нарахування коштів на поточний чи інший рахунок.

Актуальною фінансовою послугою для банківських установ та суб'єктів господарювання є картковий бізнес, що розвивається динамічніше, ніж інші сегменти ринку фінансових послуг. Станом на 01.01.2009 р. 139 банків України (75,5 % від загальної кількості, що мають банківську ліцензію) були членами внутрішньодержавних і міжнародних карткових платіжних систем та здійснювали емісію та еквайринг платіжних карток. Протягом 2008 р. 12 банків стали членами відповідних платіжних систем і розпочали випуск та обслуговування платіжних карток. У 2008 р. продовжувався розвиток Національної системи масових електронних платежів (НСМЕП), впроваджувалися інноваційні проекти і технології банками та Платіжною організацією системи. Концептуальною метою побудови та розвитку НСМЕП було набуття нею соціально-орієнтованого та загальнодержавного значення.

Платіжні картки стали не лише одним із найбільш зручних способів розрахунку, а й безпечною формою перевезення грошових коштів під час подорожей по всьому світу. Саме така перевага є актуальною для сільськогосподарських підприємств, які самотужки здійснюють закупівлю устаткування, запасних частин, насіння, паливно-мастильних матеріалів та ін. по усій Україні та навіть за кордоном.

Однією з найпопулярніших банківських послуг є грошові перекази. Для максимально якісного та швидкого обслуговування клієнтів банки України пропонують будь-які види грошових переказів: з відкриттям та без відкриття

рахунку, в національній та іноземній валюті, на користь фізичних та юридичних осіб, на території України та за кордон. Без відкриття та з відкриттям поточного рахунку приватні особи можуть отримувати і здійснювати перекази коштів в іноземній валюті у більш ніж 200 країнах світу за допомогою всесвітньо відомих систем: WESTERN UNION, Money-Gram, Privat-Money, Contact, Юністрим, Софт, Укрпошта та ін.

Важливими для сільськогосподарських товаровиробників є і повинні бути ще більшого поширення посередницькі послуги. Серед основних посередницьких послуг, що надаються комерційними банками у даний час є: посередництво в отриманні клієнтом позички, посередництво в операціях з цінними паперами, валютою, майном. Зокрема, комерційні банки, як посередники виконують наступні операції з цінними паперами: брокерські, дилерські, довірчі, реєстраторські, депозитні, розрахунково-клірингові та консультаційні операції.

Так, за дорученням клієнтів банки купують і продають корпоративні облігації, акції, векселі; надають послуги з авалювання, інкасації, доміліяції векселів та пропонують схеми оформлення розрахунків за допомогою векселів. Крім того, працівники банків надають кваліфіковану допомогу в підготовці документів для реєстрації випуску облігацій підприємством, виступають інформаційним і платіжним агентом, а також надають послуги торговця і зберігача їх розміщення. Особливим видом банківських посередницьких послуг є Інтернет-брокеридж — послуга, що надається інвестиційним посередником (брокером) і дозволяє клієнту здійснювати купівлю-продаж цінних паперів, або валюти, в реальному часі через мережу Інтернет.

В умовах фінансової нестабільності, низької ліквідності та високих ризиків погіршення платоспроможності актуальними для сільськогосподарських підприємств мають бути гарантійні послуги, які полягають у зобов'язанні фінансової установи виплатити суму боргу клієнта, якщо останній не зможе (не захоче) виконати свої зобов'язання. До цієї групи операцій належать: гарантії повернення кредиту, гарантії відшкодування збитків, що впливають з невиконання клієнтом умов контракту.

Банківські гарантії найчастіше є інструментом зниження ризиків недоодержання постачальником товарів (послуг) коштів при виконанні своїх зобов'язань за договорами. Згідно Положення про гарантії [3], банківські гарантії можуть бути: платіжні; повернення авансового платежу, тендерні, повернення позики; відкличні, безвідкличні; умовні та безумовні. Різновидом гарантійних послуг є авальний кредит, який існує у вигляді різноманітних форм гарантій або доручень: доручень по кредиту; гарантій платежу; гарантій постачання і т. п. По авальному кредиту клієнту нараховується комісія, а також сплачується процент у відповідності з діючими ставками.

Важливими в умовах низької поінформованості та недостатньої кваліфікації кадрів сільськогосподарських підприємств є консультаційні послуги, що пов'язані з наданням різноманітних фінансових та навіть юридичних консультацій. Комерційні банки консультують клієнтів з питань бухгалтерського обліку, звітності, оподаткування, аналізу фінансово-господарської діяльності, зовнішньоекономічної діяльності та інших видів економіко-правового забезпечення підприємницької діяльності фізичних та юридичних осіб. Консультаційні послуги з ведення бухгалтерського, податкового та управлінського обліку називають аутсорсингом. Сюди включають також підготовку комплексних розрахунків і первинної документації, складання відповідної податкової і бухгалтерської звітності та передача її уповноваженим державним органам, ведення бухгалтерського обліку та складання відповідних форм і розгорнутих пояснень згідно внутрішньо-корпоративних вимог та правил підприємства.

Різнноманітні види консультаційних послуг, які надаються комерційними банками, включають послуги, пов'язані з виконанням ними активних і пасивних операцій та наданням інших послуг: залученням ресурсів, кредитуванням, фінансуванням капітальних вкладень, розрахунково-касовим обслуговуванням, зовнішньоекономічною діяльністю, операціями з цінними паперами тощо. Консультаційні послуги надаються усно або письмово, а плата за їх надання у деяких випадках включається у плату за основний вид операції (послуги), який супроводжується консультуванням.

Різновидом консультаційних послуг є інформаційні послуги. До найпоширеніших видів інформаційних послуг, що надаються комерційними банками, можна віднести:

- інформування про чинне законодавство зарубіжних країн у галузі банківської справи, фінансів, валютного регулювання, оподаткування тощо;
- надання копій грошово-розрахункових документів;
- допомога у розшуку перерахованих сум;
- надання інформації про прийняття Національним банком України та іншими органами рішень, які впливають на господарську діяльність клієнта;
- доведення інформації про курси іноземних валют, котирування цінних паперів, їх дохідність тощо;
- сприяння в підборі партнерів (покупців або постачальників), засновників, учасників обмінних операцій тощо.

Перспективними і, водночас, мало поширеними в Україні є трастові, агентські та кастодіальні послуги. Сільськогосподарським товаровиробникам такі послуги здатні суттєво покращити ефективність управління фінансовими ресурсами, що в результаті підвищить їх ліквідність, платоспроможність та загальний фінансовий стан (табл. 2).

Таблиця 2. Переваги застосування трастових, агентських та кастодіальних послуг сільськогосподарськими підприємствами

Вид послуги	Перелік операцій	Актуальність для сільськогосподарських підприємств
Трастові послуги	<ul style="list-style-type: none"> – операції з обліку; – збереження цінностей; – розміщення грошових коштів; – фінансовий аналіз 	Можливість відмови від внутрішньої фінансової служби. Підвищення ефективності бухгалтерського та фінансового управління
Агентські послуги	<ul style="list-style-type: none"> – страхування майна; – інвестиційні та комерційні операції за дорученням власника; – сплата рахунків; – сплата податків; – ліквідація підприємств 	Економія часу та ресурсів при вивченні ринку і пошуку привабливих агентів. Зниження навантаження на обліково-економічних працівників
Кастодіальні послуги	<ul style="list-style-type: none"> – послуги із зберігання цінних паперів та інших цінностей; – довірчого управління та брокерського обслуговування угод із цінними паперами. 	Економія часу та ресурсів при вивченні ринку і пошуку привабливих агентів. Якісне управління власними та придбаними цінними паперами

Джерело: власні дослідження.

Важливим елементом фінансових послуг є фінансовий інжиніринг, який передбачає розроблення, конструювання та реалізацію нових фінансових інструментів або технологій з метою розв'язання відповідних фінансових проблем клієнтів. З погляду практики, фінансовий інжиніринг охоплює різні сфери економіки та напрями діяльності. Зокрема, відчутна роль фінансового інжинірингу в торгівлі валютою та цінними паперами і похідними цінними паперами, особливо при здійсненні арбітражу в часі. Помітну роль відіграє фінансовий інжиніринг у фінансуванні зовнішньої торгівлі, залученні грошових ресурсів для інвестицій, зниженні бази оподаткування у клієнта, сек'юритизації активів, управлінні ризиками тощо.

Одним із практично не розвинутих сегментів фінансових ринків є страховий ринок. Останнім часом у банках України починають розвиватися програми bancassurance (банкашуеренс). Законом України «Про банки і банківську діяльність» банки мають можливість виконувати функції страхового посередника: укладати договори, одержувати страхові платежі, виконувати роботи, пов'язанні зі здійсненням страхового відшкодування [5]. Сільськогосподарські підприємства, які постійно потерпають від різних підприємницьких ризиків можуть бути основними клієнтами таких банківських програм.

Окремою банківською послугою є операції з банківськими металами у вигляді металевих злитків та монет, які є законними платіжними засобами. Цю послугу навряд чи можна вважати актуальною для сільськогосподарських товаровиробників, проте вона є привабливою для вибагливих власників підприємств. До операцій з

банківськими металами, які можуть виконувати банки, відносять: депозитні операції, надання кредитів у дорогоцінних металах, операції з монетами з дорогоцінних металів. Депозитні та кредитні операції з банківськими металами мають свої переваги перед аналогічними операціями з валютою.

Привабливими з точки зору інвестування та заощадження є операції з монетами з дорогоцінних металів. Банки України є офіційними дистриб'юторами продукції монетних дворів м. Перт (Австралія), Нової Зеландії, Королівського монетного двору Великобританії, плідно співпрацюють із Монетними дворами Польщі, Франції, Іспанії, Фінляндії та іншими визнаними у світі виробниками. Високохудожній дизайн, сучасна техніка карбування, державна гарантія якості та чистоти дорогоцінного металу забезпечують монетам додаткову цінність.

Отже, пропонувані на ринку фінансові послуги спрямовані на максимальне задоволення потреб господарюючих суб'єктів і призначені для полегшення управління їх фінансовими ресурсами. Однак, як комплексне, так і одноразове обслуговування у комерційних фінансових установах коштує непомірно дорого для низькорентабельних сільськогосподарських підприємств (табл. 3).

Таблиця 3. Тарифи на основні банківські послуги для юридичних осіб – суб'єктів малого та середнього бізнесу

Послуги та операції	Тарифи
Відкриття поточного рахунку юридичної особи	100 грн
Абонплата за обслуговування рахунку	10 грн
Комісія за зняття готівки	1 % від суми
Проведення платежів із поточних надходжень	0,1 % від суми, мінімум 5 грн
Оформлення та видача чекової книжки	20 грн
Оформлення платіжних документів	5 грн за документ
Оформлення довідок, пов'язаних з розрахунково-касовими операціями	50 грн за довідку
Відкриття акредитиву	0,2 % від суми: від 50 до 500 грн
Оплата за акредитивом	0,2 % від суми, від 50 до 1000 грн
Встановлення програмного забезпечення «Клієнт-Банк»	20–150 грн
Абонентна плата за обслуговування системи «Клієнт-Банк»	100 грн за місяць
Обслуговування кредитних договорів	Від двох до восьми неоподаткованих мінімумів доходів громадян
Продаж бланків векселів	10 грн
Доміціліяція векселів	За домовленістю, але не менш 700 грн
Авалювання векселів	За домовленістю, але не менш 700 грн
Інкасове обслуговування векселів	За домовленістю, але не менш 500 грн
Інші операції з цінними паперами	За домовленістю, але не менш 500 грн
Купівля валюти на міжбанківському валютному ринку України	0,2–0,8 % від суми

Джерело: тарифи основних банківських послуг із офіційних сайтів комерційних банків [7].

Зважаючи на неприйнятність сільськогосподарськими підприємствами фінансових послуг з точки зору їх високої вартості, привабливою видається перспектива створення і розвитку повнофункціональних фінансових установ кооперативного типу. Такі кооперативні установи надаватимуть сільськогосподарським підприємствам-членам кооперативу аналогічні послуги за цінами прирівняними до їх собівартості. Приклади успішного функціонування кооперативної фінансової системи за кордоном свідчать про її дієвість у плані фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств.

В Україні впродовж майже 10 років на фінансовому ринку функціонують кредитні спілки. Вони є висхідною ланкою у побудові загальної системи фінансової кооперації (кредитні спілки – кооперативні банки – Центральний кооперативний банк) [2, ст. 194]. Проте чинне законодавство обмежує їх функції залученням депозитів та наданням кредитів. За кордоном такі фінансові установи надають своїм членам, крім зазначених, також послуги облікового, консультаційного, трастового, факторингового і страхового характеру [4].

Рис 2. Комплексне фінансове обслуговування кооперативними фінансовими установами сільськогосподарських підприємств

Джерело: власні дослідження.

Поширення зарубіжного досвіду в Україні надасть можливість забезпечити комплексне фінансове обслуговування сільськогосподарських підприємств – членів кредитних спілок (рис. 2). При цьому, фінансове управління здійснюватиметься висококваліфікованими спеціалістами з обліку і фінансів, а керівники підприємств одержать змогу сконцентрувати зусилля безпосередньо на виробництво сільськогосподарської продукції.

Головною особливістю кооперативної фінансової системи є її неприбуткова соціально-економічна кооперативна природа. Водночас, фінансові кооперативи здатні стати повноправними учасниками фінансового ринку і забезпечувати сільськогосподарське виробництво необхідними фінансовими ресурсами.

Висновки

Управління фінансовими ресурсами повинно здійснюватись висококваліфікованими спеціалістами комплексно – в усіх напрямках їх формування та використання з застосуванням новітніх інструментів та важелів управлінського впливу. Альтернативою внутрішнього несистемного і недостатньо кваліфікованого фінансового управління може бути делегування управлінських функцій спеціалізованим фінансовим установам. А проблема пов'язана з високою платою за такі послуги може бути вирішена, якщо буде поширено розвиток кредитних спілок та створено кооперативні банки.

Перспективи подальших досліджень

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні методів капіталізації аграрних кооперативних банків і розробці практичних рекомендацій щодо втілення їх у процесі створення і розвитку системи фінансового обслуговування сільськогосподарських підприємств.

Література

1. *Дадашев Б.А.* Перспективи розвитку кредитної кооперації в Україні [Електронний ресурс] / *Б.А. Дадашев, О.І. Грищенко, Л.В. Єременко* // Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. пр. / Українська акад. банківської справи. – 2008. – вип. 24. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/Portal/soc_gum/prgrbsu/texts/2008_24/.
2. *Зиновчук В.В.* Проблемы и перспективы формирования рыночной инфраструктуры в регионе / *В.В. Зиновчук, Л.Н. Климюк* // Региональные аспекты аграрных преобразований: политика, реструктуризация, рыночная адаптация / под ред. *П. Тиллака, В. Зиновчука*. – Халле: IAMO, 2003. – С. 193–195.
3. Положення про здійснення банками операцій за гарантіями в національній та іноземних валютах: Постанова Правління НБУ від 15.12.04 р. №639 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
4. Прес-релізи послуг із офіційних сайтів кооперативних банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.co-operativebank>.

co.uk/servlet; <http://www.sbscbank.com/>; <http://wikimapia.org/1690252/eachome-service-co-operative-Bank> та ін.

5. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7.12.2000 р. № 2121–III // Вісник Національного банку України (Додаток до журналу: Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності). – 2001. – № 1. – С. 48.

6. Річний звіт про роботу Державної комісії з регулювання ринку фінансових послуг України за 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.ua/>

7. Тарифи основних банківських послуг із офіційних сайтів комерційних банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.agrocombank.kiev.ua/agrocombank/poslug/tarify_banku/; http://www.kruss.kiev.ua/juristic_person/mediumbusiness/paydesk_service_medium/tarif_medium; http://www.usb.com.ua/small-business/cash_settlement/tariffs/.
